

ВІСНИК

КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОЛОГІЧНА ГАЗЕТА

№ 5(10)
ЛИСТОПАД
2007

МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ

ЕКОТУРИЗМ І СТАЛИЙ РОЗВИТОК У КАРПАТАХ

Державної служби туризму і курортів України, УжНУ, Карпатського інституту підприємництва, Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, екологічного клубу "Карпати".

У її роботі взяли участь науковці, представники туристичних установ, організацій, відповідальні працівники Міністерства охорони навколишнього природного середовища України, обласної й районних держадміністрацій та ради, представники органів місцевого самоврядування та громадськості, науковці з Нідерландів, Німеччини, Угорщини, Словаччини, Румунії, Польщі та інших країн.

Напередодні вийшли у світ матеріали конференції на 405 сторінках, понад 140 авторів.

Наукове зібрання відкрили трембітарі та народні музики з Костишівки запальними гуцульськими мелодіями. Потім зі вступним словом до учасників міжнародної конференції звернувся директор Карпатського біосферного заповідника доктор біологічних наук, професор Ф.Д. Гамор.

Продовження на 2 стор.

Карпатський край – один з найчарівніших в туристичному плані, бо хто не хоче притулитися серцем до дикої природи, наповнитися її красою і силою. Серед цих куточків Рахівщина є серед одних із найперших, бо тут найвища вершина України – г. Говерла (2061 м), тут Центр Європи, тут самотні праліси, які дивують і зачаровують не тільки науковців

багатим різноманіттям флори і фауни, але й численних відвідувачів краю, дзвінкі потоки і мінеральні джерела...

Не дивно, що міжнародна конференція "Екотуризм і сталий розвиток у Карпатах" пройшла саме у Рахові за ініціативи Карпатського біосферного заповідника і сприяння Міністерства охорони навколишнього природного середовища України,

ЕКОНОВИНИ

НА ЗАКАРПАТТІ РОЗРОБЛЯЮТЬ ПРОЕКТ РЕГІОНАЛЬНОЇ СХЕМИ ЕКОМЕРЕЖІ

У Державному управлінні охорони навколишнього природного середовища в Закарпатській області днями відбулось спільне засідання робочих груп обласної Координаційної ради з питань формування національної екологічної мережі Закарпатської області.

Основною метою засідання було завдання розробити практичні заходи щодо узагальнених пропозицій з розбудови проекту екомережі. Особливо розглядалися питання проведення регулярного моніторингу стану і змін території та об'єктів природно-

заповідного фонду (далі – ПЗФ) краю, що не мають адміністрацій, визначення допустимого навантаження на природні екосистеми, розробки проекту програми використання заповідних об'єктів для виховання молоді, а також розгляду інформації щодо проекту схеми регіональної екомережі.

Природоохоронці та науковці краю вважають, що для забезпечення дієвої системи моніторингу територій, що не мають власних адміністрацій і знаходяться під охороною землевласників, необхідно спільно провести визначення черговості їх

досліджень. Щодо проекту схеми екомережі у регіоні, то на сьогоднішній день можливо розглядати її фрагментами. У цьому плані слід створити комплексну групу, яка б розробила цей проект. Стосовно чисельності об'єктів ПЗФ, то її варто переглянути. До прикладу: більшість свердловин, які числяться як гідрологічні пам'ятки природи, є просто технічними спорудами і за час створення вже вийшли з ладу, тобто їх треба знімати з обліку. А джерела, котрі є дійсно цінними і розробка яких наразі триває, потребують певних заходів.

ЕКОТУРИЗМ І СТАЛИЙ РОЗВИТОК У КАРПАТАХ

Продовження. Початок на 1 стор.

– Екологічні проблеми, з якими зустрілась сьогодні цивілізація, і в першу чергу глобальне потепління, змусило знову цими днями Генеральну Асамблею ООН, ще раз повернутись до розробки реальних кроків щодо відвернення екологічної катастрофи, – сказав він. – Пропозиція у зв'язку з цим української держави, щодо прийняття екологічної конституції Землі, безумовно могла би стати тим важливим механізмом, з допомогою якого відбудеться об'єднання зусиль усіх народів для збереження нашого спільного дому – планети Земля. Без сумніву, погіршення стану природного середовища в усіх частинах континенту зобов'язує вести пошук альтернативних напрямків використання природних ресурсів. Головним при цьому залишається – зменшення шкоди природному середовищу, у відповідності до стратегії сталого розвитку, яка рівно п'ятнадцять років тому була схвалена на конференції глав держав світу в Ріо-де-Жанейро.

Одним з таких нових напрямків господарської діяльності сьогодні є екотуризм, який останніми десятиріччями отримує широкий розвиток в усьому світі. Свідченням цього є підтримка згаданої сфери природокористування Міжнародним союзом охорони природи і природних ресурсів (IUCN), Світовим фондом природи (WWF), Світовим банком реконструкції і розвитку тощо.

Необхідно підкреслити, що проблемам екотуризму присвячується зараз багато конгресів та симпозіумів. А рівно 5 років тому, в 2002 році, який ООН оголосила Міжнародним роком

гір та екотуризму, в Канаді пройшов світовий екотуристичний самміт на вищому рівні, який прийняв Квебекську декларацію з екотуризму, яка стала програмним документом для організації екотуризму в контексті сталого розвитку. Важливо і те, що Йоханенсбургський Всесвітній самміт із сталого розвитку визнав особливу роль екотуризму в досягненні економічних, соціальних та екологічних вигод, особливо для гірських територій.

– Все це, – продовжив промовець, – а також поява великого попиту на ці види туристичних послуг, сприяє створенню багатьох різноманітних комерційних структур, які віддають перевагу розвитку екологічного або споріднених з ним видів відпочинку, зокрема таким як біотуризм, пригодницький туризм, „зелений”, сільський і таке інше. За оцінками фахівців на долю екотуризму уже припадає понад 20 відсотків світового туристичного ринку.

Бурхливий світовий розвиток екотуризму в останні десятиріччя, на думку фахівців, пояснюється не тільки погіршенням природного середовища у великих містах, але і все більшим „окультуренням” популярних районів відпочинку – гірських курортів, узбережжя теплих морів і т.д. Тому все більше і більше людей хоче віддалитись від урбанізованої метушні, забруднення та шуму, вдихнути свіжого повітря, помилуватись заходом сонця чи дзюрчанням прозорого потічка. А це можливо лише наодинці з дикою природою, якої з кожним роком стає все менше і ціна якої відповідно зростає дедалі більше. Отже, популярність екотуризму тісно пов'язана з його надзвичайно важливими корисними

властивостями для відновлення здоров'я людей та чималою прибутковістю. Тому, про проблеми розвитку та використання екотуризму сьогодні в Україні, не говорить хіба що лінивий. Але в цьому контексті, як в теоретичному, так і в практичному аспектах тут є багато точок зору, чимало різноманітних підходів. Різні трактування цієї проблеми, а тим більше хаотичний, безсистемний розвиток туристичної індустрії, нерідко створює серйозні загрози для природного середовища, особливо для біорізноманіття, територій заповідників та національних парків.

З врахуванням цих обставин необхідно більш виважено підходити до туристичного освоєння Карпат. При цьому треба мати на увазі, що українсько-словацька номінація „Букові праліси Карпат” занесена до переліку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО, відповідними законами України передбачено розширення території природно-заповідного фонду та створення екологічної мережі, а Рамкова конвенція „Про охорону і сталий розвиток Карпат” вимагає розвивати сталий туризм, який без природоохоронних аспектів є неможливим. Тому на сьогоднішній конференції важливо було би більш детально поговорити в першу чергу про ці проблеми, розробити рекомендації щодо вдосконалення роботи у цій надзвичайно важливій сфері економіки. Є велика надія, що наша конференція, з її солідним складом учасників, внесе значний вклад у розв'язання цих проблем.

З привітанням до учасників міжнародної науково-практичної конференції звернулися заступник голови Рахівської райдержадміністрації Р.М.Манівчук, керівник швейцарсько-українського проекту розвитку лісового господарства в Закарпатті “FORZA” Хілмар Фіольмі, заступник голови Рахівської райради П.П.Ференц, керівник товариства регіонального розвитку з Польського міста Жешу Петер П'ятик, директор інституту туризму Прикарпатського університету ім. В.Стефаніка В.С.Великачі, А.Р. Левицька з державної служби туризму і курортів України, голова Закарпатського обласного товариства лісівників В.П. Кічура. Пан Кічура подарував директору КБЗ п. Гамору авторську книгу “Лісове господарство Закарпаття”.

Продовження на сторінці 3

ЕКОТУРИЗМ І СТАЛИЙ РОЗВИТОК У КАРПАТАХ

Закінчення. Початок на 1 стор.

Після перерви почалося пленарне засідання наукового зібрання. Перший із доповіддю виступив доктор М. Гутстра з Європейського центру агро-екотуризму (Нідерланди), який задав тон розмові з проблем наукового зібрання.

З доповідями на пленарному засіданні виступили “Природно-ресурсний потенціал та розвиток туризму в Закарпатті” професор з Ужгородського національного університету С.С. Поп, “Екотуризм на територіях та об’єктах природнозаповідного фонду”, завідувач відділом держслужби заповідної справи Мінприроди України В.І.Гетьман, “Стан та перспективи розвитку екотуризму на Закарпатті”, начальник управління з питань європейської інтеграції облдержадміністрації О.М. Матола. “Міжнародний туристичний маршрут “Через Карпати” – концепція сталого розвитку Карпат п. Яудас (м. Мюнхен, Німеччина), “Значення лісів для розвитку рекреації та туризму” професор Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника І.Ф.Калуцький, “Досвід організації туризму в національних парках Малайзії” А.К.Михайлик з дирекції телерадіо-програми апарату Верховної Ради України, “Екологічний туризм, як шлях до покращення добробуту сільських громад” Н.М. Волошина з швейцарсько-українського проекту розвитку лісового господарства “FORZA” та інші.

У перерві між пленарними засіданнями у колуарах теж йшла зацікавлена розмова з проблем, які

прозвучали на конференції.

Чимало цікавих думок прозвучало і на засіданнях секцій “Значення екотуризму для соціально-економічного розвитку”, “Проблеми менеджменту екотуристичної діяльності”, “Збереження біорізноманіття і розвиток екотуризму на природоохоронних територіях”.

Обговоривши найважливіші проблеми розвитку екотуризму в Карпатському регіоні, учасники конференції прийняли розгорнуту резолюцію щодо подальших кроків і дій у цій галузі на міжнародному, національному та місцевому рівнях.

Учасники цього наукового зібрання висловили вдячність адміністрації

Карпатського біосферного заповідника за високий науковий та організаційний його рівень, подяку Державній службі туризму і курортів України, швейцарсько-українському проекту розвитку лісового господарства в Закарпатті “FORZA”, Міністерству закордонних справ Норвегії, Дунайсько-Карпатській програмі Всесвітнього фонду природи (WWF) та екоклубу “Карпати” за фінансову підтримку.

Наступного дня гості Рахівщини відвідали один з найпопулярніших маршрутів заповідника “Чорногірськими пралісами на Goverлу”.

Іван ВОЛОЩУК.

ІНІЦІАТИВИ

**Міністру охорони навколишнього природного середовища України Джарти В.Г.
Голові національної комісії України у справах ЮНЕСКО Огрізко В.С.
Голові Закарпатської обласної державної адміністрації Гаваши О.О.**

У зв’язку із включенням українсько-словацької номінації „Букові праліси Карпат” до переліку об’єктів Світової природної спадщини ЮНЕСКО, просимо розглянути можливість підготовки проекту Указу Президента України або постанови Кабінету Міністрів України „Про заходи щодо охорони та сталого використання букових пралісів Карпат як об’єкту Світової спадщини ЮНЕСКО”, у яких передбачити:

- організацію комплексних наукових досліджень та моніторингу у пралісах, що включені до Світової спадщини;
- видання необхідної інформаційно-рекламної продукції та природоохоронної літератури;
- зміцнення матеріально-технічної бази служби державної охорони природно-заповідного фонду, яка

здійснює охорону пралісів;

- розгортання у засобах масової інформації компанії щодо цінностей пралісів, необхідності їх збереження та формування екологічної культури населення;

- газифікацію або запровадження технічних та економічних умов для застосування електроенергії як альтернативних дровам видів опалення населених пунктів Рахівського, Тячівського та Велико-Березнянського районів Закарпатської області, які розташовані в зоні букових пралісів Карпат;

- будівництво асфальтованих під’їзних доріг, які ведуть до букових пралісів, як популярних туристичних об’єктів;

- будівництво інформаційних центрів, готелів, кемпінгів, ресторанів та іншої

необхідної екотуристичної інфраструктури;

- організацію випуску сувенірів із спеціальним логотипом „Праліси Карпат”;

- для створення додаткових робочих місць, без лісозаготівель, запровадити податкові та митні пільги, пільгові кредити суб’єктам господарювання, які розвивають туристичну інфраструктуру, виконують природоохоронні заходи та здійснюють благоустрій населених пунктів у зоні розташування об’єктів Світової спадщини ЮНЕСКО.

З повагою,
директор Карпатського біосферного заповідника,
доктор біологічних наук, професор,
заслужений природоохоронець України
Ф.Д. Гамор

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ СЕМІНАР

ПРАЛІСИ ЗАКАРПАТТЯ БУДУТЬ ЗБЕРЕЖЕНІ

Ліси Закарпаття займають площу близько 647700 га, з яких 434300 га припадає на широколистяні та 213400 га – на хвойні. А повна картина розташування та площ пралісів краю до цього часу відсутня, через що значна кількість ділянок не має природоохоронного статусу, тому залишається в господарському використанні й їх площі продовжують зменшуватися. Крім того, в Україні досі не вироблена чітка політика щодо ставлення до пралісів різних типів. Міжнародний науковий семінар, присвячений підсумкам українсько-голландського проекту “Праліси Закарпаття (Україна) як ядрові зони Пан-Європейської екологічної мережі”, який відбувся у Рахові, організований Карпатським біосферним заповідником, мав дати обґрунтування наукових досліджень пралісів краю, визначити стратегію і план дій для їх збереження.

З привітанням до присутніх звернувся директор Карпатського біосферного заповідника, доктор біологічних наук, професор Ф.Д. Гамор, заступник голови Рахівської районної державної адміністрації М.І.Фірка, від Держкомлісу України О.О.Розова, заступник голови райради П.П.Ференц, директор НДІ гірського лісництва, професор В.І.Парпан, професор Ужгородського НУ В.І. Комендар та інші науковці.

З доповіддю “Досвід роботи Голландського королівського товариства охорони природи з інвентаризації пралісів Болгарії, Румунії та України” виступив директор міжнародних проектів Голландського королівського товариства охорони природи Петер Фейн. Він детально доповів про роботу з інвентаризації пралісів в Румунії та Болгарії та про значення цієї роботи в формуванні Пан-європейської екомережі.

Доповідь директора КБЗ, доктора біологічних наук, професора Ф.Д.Гамора стосувалася підсумків польових робіт з інвентаризації пралісів Закарпаття.

Ф.Д. Гамор насамперед наголосив, що останніми роками в Україні все більше уваги приділяється проблемам сталого лісокористування, особливо в гірських лісах. Тут чималу роль відіграє швейцарсько-український проект розвитку лісового господарства Закарпаття FORZA та досвід, набутий в ході співпраці Карпатського біосферного заповідника й інших наукових установ зі Швейцарським федеральним інститутом лісових, снігових та ланд-шафтних досліджень (WSL) у рамках проектів Швейцарської наукової фундації (SCOPE). Актуальність проблем сталого лісокористування в Карпатах зростає і у зв'язку з ратифікацією Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, а також з прийняттям нової редакції Лісового кодексу України. У природоохоронній справі України важливо мати об'єктивну картину про кількісний і

**Праліси – це лісовий масив, який ніколи не зазнавав людського втручання і в своїй структурі та динаміці демонструє природний розвиток. При чому його ґрунти, клімат, флора, фауна і життєві процеси не зруйновані, не змінені через лісокористування, випас худоби або інший штучний чи непрямий вплив людини.
(З рішення Європейської конференції міністрів лісового господарства (MCFPE, 1996 р.).**

якісний склад пралісових екосистем. Але таких відомостей немає. Тому українсько-голландський проект “Праліси Закарпаття (Україна) як ядрові зони Пан-Європейської екологічної мережі” може мати дуже важливе значення.

Доповідач підкреслив, що зазначений проект здійснюється в Україні в рамках Міжнародної програми управління природою PIN-MATRA та підтримується урядом Нідерландів. За цією програмою у 2001-2005 роках здійснено інвентаризацію пралісів Румунії та Болгарії. Його підсумком має стати включення залишків європейських пралісів до складу об'єктів охоронних територій Євросоюзу NATURA-2000 та розробка і реалізація в Україні необхідних природоохоронних менеджмент-планів.

– Для здійснення аких робіт використано розроблені голландськими фахівцями методологічні підходи, які з успіхом апробовані в Болгарії та Румунії, – сказав він. – З урахуванням специфіки Закарпаття підготовлено та опубліковано спеціальний методичний посібник, який став інструментом для роботи науковців. Сформовані три робочі групи, які попередньо опрацювали плани лісонасаджень, топографічну базу, супутникові знімки, матеріали лісовпорядкування та іншу документацію в лісгосподарствах та інших природоохоронних установах.

Початок. Продовження на 5 стор.

ПРАЛІСИ ЗАКАРПАТТЯ БУДУТЬ ЗБЕРЕЖЕНІ

Продовження. Початок на 4 стор.

Потім пан Гамор розповів про методику досліджень на місцях, використання сучасних технологій у КБЗ, Рахівському, Ясінянському, Великобичківському, Мокрянському, Брустурянському, Буштинському, Хустському лісогосподарських та лісомисливських господарствах. За два роки в польових умовах відпрацьовано близько 570, а в камеральних умовах – 340 людиноднів. Суцільні ділянки виявлених пралісів класифікувалися як кластери, які додатково розбивалися на полігони за наявними типами лісу. В одному кластері могло бути від 1 до 9 полігонів, а дані, занесені до електронної бази, яка включає цифрову карту та у детальні описові таблиці.

Доповідач дав детальну характеристику лісів Закарпаття, історичну ремарку з охорони та вивчення пралісів краю, розповів про цінності та критерії їх визначення, методологію, методику, огляд результатів досліджень, зупинився на розподілі пралісів за основними лісоутворюючими породами, геоботанічними округами, ділянками за площею і розмірами кластерів та багатьма іншими параметрами, та на питаннях цих унікальних екосистем, як складової частини світової природної спадщини ЮНЕСКО. Він висловився також про стратегію і план дій для збереження пралісів. Зокрема, праліси краю не повинні й далі залишатися “островами”. Для того, щоб вони зберегли свою життєздатність тривалий час, повинні бути вмонтованими в екологічну мережу, збереження їх унікального видового складу буде прямим виконанням

національної стратегії збереження біорізноманіття в Україні, для контролю за станом ділянок. З метою їх довготривалого збереження необхідно організувати систему комплексного моніторингу на національному рівні.

З доповідями “Правові засади з охорони пралісів в Україні та їх значення для створення національної екомережі України”, “Значення інвентаризації пралісів для менеджменту лісового

В.В.Лавний.

Потім відбулося обговорення доповідей та висвітлених у них проблем, які стосуються збереження екосистем пралісів краю, в якій взяли участь професор УжНУ В.І.Комендар, начальник відділу Держслужби заповідної справи Мінприроди України Г.В.Парчук, доктор біологічних наук, професор інституту ботаніки ім. Холодного С.М.Зиман, директор Карпатської лісодослідної станції В.С.Фенич, заступник директора з НДР Вишницького національного парку В.П.Коржик, завідувач зоологічною лабораторією Карпатського біосферного заповідника Я.О.Довганич, заступник директора з НДР Національного парку “Гуцульщина” Ю.П.Стефурак та інші. Всі учасники дискусії підтримали доповідачів, які висвітлили різні аспекти проблеми і нагальні завдання охорони пралісових екосистем, над якими вже “зависла” сокира лісоруба, розглянули питання оцінки природності та незайманості лісів краю, які для Європи – надзвичайно цінні екосистеми. Потрібно не лише виявити пралісові деревостани, але й розробити систему, чітку правову базу їх охорони і збереження.

господарства Закарпатської області”, “Науково-методичні підходи до розробки природоохоронного менеджменту пралісових екосистем в Українських Карпатах”, виступили: начальник відділу перспективного розвитку, наукового забезпечення та зв’язків з громадськістю Державної служби заповідної справи Мінприроди України Г.В.Парчук, завідувач кафедри УжНУ, голова товариства лісівників Закарпаття В.П.Кічура, доцент Національного лісотехнічного університету (м. Львів)

Всі пропозиції увійшли до стратегії і плану дій, спрямованих на збереження пралісів Українських Карпат і тісну співпрацю науковців цього унікального регіону.

Підсумки міжнародного наукового семінару, учасники якого побували в Музеї екології гір та на центральній садибі заповідника, підбили Петер Фейн та Федір Гамор.

Іван ВОЛОЩУК.

ПОРУШНИКІВ ЗАПОВІДНОГО РЕЖИМУ – ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Протягом року на території Карпатського біосферного заповідника, працівниками служби державної охорони виявлено ряд порушень природоохоронного законодавства. Так, за незаконні порубки лісу складено 12 протоколів, які направлені до Тячівського та Рахівського районних відділів управління внутрішніх справ. За цими матеріалами громадяни міста Рахів Томенюк І.М., Годван І.І. та Думен П.П. притягнуті до кримінальної відповідальності. З них також стягнуто заподіяну шкоду. Справи інших порушників знаходяться на розгляді в районних судах.

В Широколужанському відділенні виявлено самовільний випас овець, за який Тячівським районним судом громадян села Широкий Луг Русин І.М. та Шелемба І.В. оштрафовано, з кожного з них стягнуто 4250 гривень за нанесену заповіднику шкоду. А громадянина Косівської Поляни Лечковського М.В. піддано адміністративному штрафу у розмірі 51 грн. з конфіскацією знаряддя лову – вудочки за ловлю риби.

Великого резонансу набув зухвалий, самовільний заїзд громадянина Тернополя Мартинюка Р. Ю. на автомобілі “Нива-Шевроле” на г. Говерлу. В результаті цієї

авантюри природно-заповідному фонду нанесено шкоду в розмірі 16130 гривень. Зараз справа про вилучення автомобіля та відшкодування збитків розглядається Рахівським районним судом.

Крім того, за незадовільну роботу з охорони заповідних масивів інспектором з охорони Карпатського біосферного заповідника Крічфалушію А.І. та Папаризи П.П. оголошено догани.

Оксана Гошук,
провідний юристконсульт,
Михайло Проць,
в.о. начальника відділу
служби державної охорони

ФЕНОЛОГІЧНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ, ЯК ОСНОВА ВИВЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПРИРОДНИХ ЯВИЩ У ЗАПОВІДНИКУ

Важливим елементом наукових досліджень є проведення фенологічних спостережень за явищами живої і неживої природи. Таку наукову роботу проводять працівники наукового відділу та служби державної лісової охорони заповідника.

Спостереження проводяться у дев'яти природоохоронних науково-дослідних відділеннях заповідника за програмою літопису природи для заповідників та національних парків.

Організація фенологічних спостережень розпочата із 1978 року. В той час в склад територій заповідника входили три лісництва: Черногірське, Закарпатської та Говерляньське і Високогірне Івано-Франківської області.

Відомо, що кожної пори року в природі відбуваються періодичні зміни, зовнішнє середовище впливає на розвиток рослин і тварин. Так, коли навесні починає пригрівати сонце, зацвітають ранньовесняні види рослин, на деревах і кущах бубнявють бруньки, розпускається листя. А восени листя жовкне, з першими морозними ночами починає опадати. Достигають плоди. Такі зміни відбуваються закономірно, з року в рік, і вивчення їх має велике значення для науки і народного господарства. Планові спостереження, регулярне фіксування явищ, що відбуваються в природі, допомагають вивчити вплив умов середовища на розвиток рослин і тварин, а ці знання використовувати в практиці.

Одне з важливих завдань Карпатського біосферного заповідника це охорона лісів, а в основному старих лісів, тобто пралісів, унікальних куточків, яких

уже мало залишилось. Тому і хочеться особливо звернути увагу на те, наскільки складні та чітко зумовлені взаємовідносини між рослинами в лісі. У цьому рослинному «гуртожитку» кожний вид має своє місце і виконує притаманну йому функцію. Господарями лісу є дерева едіфікатори, тобто вони «будують» лісове угруповання, а всі інші рослини залежать від них і займають підлегле становище. Всі рослини в лісі створюють досить чітко окреслені яруси: вгорі дерева, нижче кущі підліску, під ними трави, чагарники і мохи надгрунтового живого покриву. Пропонуємо зайти навесні в такий ліс. Першими пробуджуються трави. У весняному лісі зацвітають підсніжники, проліски, медунки, анемони. Після них «естафету» перехоплюють чагарники підліску, розпускаються листки верби, ліщини, крушини, які цвітуть до або після появи листків. І тільки тоді, після трав і кущів, починає розпускатися листя на деревах. Особливо пізно воно розпускається у дуба і ясена, майже в середині травня. Восени така послідовність повторюється у зворотному напрямі: спочатку жовкне листя дерев, потім кущів, а тоді вже і трави. Звичайно, в цій закономірності є свої винятки, але в цілому вона простежується досить легко.

Для вивчення сезонних фенологічних змін, які постійно відбуваються в природі, на території заповідника створено

систему фенологічних пунктів. Це гранично обмежені ділянки лісу, де проводяться спостереження на протязі багатьох років за деревами, кущами, трав'янистими рослинами. На створених пунктах також фіксуються сезонні дані за кліматичними змінами, які відбуваються в природі. Фенологічні спостереження охоплюють не тільки динаміку розвитку окремих рослин або тварин протягом року чи сезону, а й річні та сезонні метеорологічні і гідрологічні явища. Для цього в заповіднику створені 6 гідро та 7 метеопостів.

Дані фенологічних та гідрометеорологічних спостережень щорічно висвітлюються в черговому томі «Літопис природи». Працівниками заповідника підготовлені матеріали до 30-ти томів «Літопису природи», в яких фіксується наукова, природоохоронна та екологоосвітня інформація за кожен рік. Особливо цінними є матеріали щодо розширення територій заповідника та інформація про рідкісні види рослин і тварин, які занесені до Червоної книги України.

На науковій базі заповідника постійно проходять практику студенти та учні шкіл, які навчаються основам фенології, гідрометеорології та іншим правилам охорони, що забезпечує збереження біорізноманіття одного з унікальних куточків Карпат.

Георгій Лазуткін, Алла Козурак,
Лабораторія фенолого-
метеорологічних та
ландшафтних досліджень

ЕКОНОВИНИ

БАСЕЙН ТИСИ – ЄВРОПЕЙСЬКА МОДЕЛЬ ДЛЯ СПІВРОБІТНИЦТВА МІНІСТРІВ

П'ять міністрів, які відповідають за управління водними ресурсами в Україні, Румунії, Словаччині, Угорщині та Сербії оголосили про свою підтримку дій у басейні Тиси з попередження забруднення, повеней і засух. Така заява зроблена на прес-конференції на другий день Шостої Міністерської Конференції «Довкілля для Європи» в Белграді, Сербія. Від України у прес-конференції взяли участь Перший заступник Міністра охорони навколишнього природного середовища України Святослав Куруленко, начальник Управління комплексного користування водних ресурсів Державного комітету України по водному господарству Олексій Уралов (доповідач паралельного заходу «Підсумкова доповідь з аналізу басейни річки Тиса (2007): Заклик до дій») та інші члени української делегації.

Зокрема Міністри підтримали основні рекомендації звіту, який було представлено на прес-конференції «Аналіз стану басейну Тиси 2007 р. – узагальнений звіт. Заклик

до дій». Цей звіт представив Філіп Веллер, виконавчий секретар Міжнародної Комісії з охорони р. Дунай (ICPDR), організації, що координує підготовку звіту та міжурядову співпрацю у басейні Тиси.

Басейн Тиси є найбільшим суб-басейном в басейні Дунаю. Він розташований на території України, Румунії, Словаччини, Угорщини і Сербії. Тиса бере свій початок в Українських Карпатах від злиття Білої і Чорної Тиси у м.Рахові. Головними притоками Тиси є Муреш, Кереш, Слана, Бодрог і Сомеш. Загальна площа басейну складає 157186 квадратних метрів. Довжина Тиси - 966 км. В басейні проживає 14 млн. осіб і територія басейну головним чином використовується для сільського господарства, тваринництва; на ній розташовані численні населені пункти та природоохоронні території.

Що таке ICPDR?

ICPDR (Міжнародна комісія з охорони р. Дунай) – це міжнародна організація, до якої входять 13 країн і Європейський Союз.

З часу її створення у 1998 р. вона стала однією з найбільших і найактивніших міжнародних організацій, що займаються управлінням річковими басейнами в Європі. Її діяльність стосується не лише Дунаю, але й його приток і підземних вод.

Головною метою ICPDR є виконання Конвенції з охорони р. Дунай і перетворення її на реальний інструмент управління. Її місія – сприяти і координувати збалансоване та справедливе управління водними ресурсами, включаючи їх охорону і покращення стану, та раціональне використання вод на користь країн басейну Дунаю та їх населення. ICPDR виконує свою місію шляхом розробки рекомендації з покращення якості води, розробки механізмів контролю за паводками та аварійними скидами, узгодження стандартів скидів та забезпечення того, що ці міри відображені у національному законодавстві. Сторін-підписантів Конвенції та впроваджуються в їх політиці.

ВОНИ У ЧЕРВОНІЙ КНИЗІ

ГЛУХАР

Глухар – типовий мешканець хвойних лісів

Глухар (*Tetrao urogallus*) – один з найбільших птахів Українських Карпат. Дорослий самець важить до 6 кілограмів – приблизно так, як самка беркута. Глухар, типовий мешканець тайги, поширений в Українських Карпатах в зоні хвойних лісів до верхньої межі лісу. Взимку глухарі спускаються до 800 м н. р. м. Влітку і восени, коли досягають ягоди, вони піднімаються до субальпійської зони. Глухар споживає переважно рослинну їжу: хвою, бруньки, молоді пагони і ягоди. Рідше, особливо молодняк, їсть також комах та інших безхребетних. Взимку тварини харчуються виключно хвосою ялиці та смереки.

У середині квітня, коли в лісі ще лежить сніг, птахи збираються на місцях токування. На одному току може зібратися кілька десятків

глухарів. Самці прилітають увечері й сідають на деревах навколо місця токування. Власне токування починається ще до світанку. Трохи

пізніше з'являються самки. Вони сідають на землю і далі токують в снігу. Іноді в самців доходить до бійок. Пізніше самка відкладає 7-9 яєць у вистелене сухою травою заглиблення в ґрунті. Через 22-25 днів вилуплюються пташенята. Вони розвиваються дуже швидко – через два тижні вже можуть злітати на дерева.

Оскільки популяції глухаря в Українських Карпатах за останні роки сильно зменшились, його занесено в Червону книгу України. Якщо в Україні живе приблизно 3 000 особин цього птаха, то в Карпатському біосферному заповіднику – приблизно 300. Є різні причини того, чому кількість глухарів у регіоні сильно знизилась. Найважливіші з них – інтенсивне лісокористування, випасання великої рогатої худоби і туризм у місцях токування і насиджування, а також браконьєрство.

ТИС - ДЕРЕВИНА ДЛЯ ЛУКІВ І ГАРМАТНИХ ЯДЕР

Є мало рослин, які б так часто згадувались у легендах як тис (*Taxus baccata*). Отже мусить бути щось особливе у цього дерева, яке може жити понад 5000 років, деревина якого не гниє протягом століть і тоне у воді як камінь. У віці від 100 до 150 років дерева тиса досягають висоти близько 10 м і діаметра від 20 до 25 см.

У буковому пралісі в Угольці зростає близько 1500 тисів. Раніше тис був дуже поширеним у Карпатах, про що свідчить назва ріки Тиса. Через свою цінну деревину тис у 1400-1700 роках був дуже вирубаний. З декоративної, твердої і стійкої до гниття деревини виготовляли меблі, посуд, прикраси, луки і навіть гарматні ядра для замку в

Хусті. Тисова деревина дорого коштувала і місцеве населення, очевидно, платило нею свою данину.

У грецькій міфології, згідно з Плінієм і Діоскоридом, тис вважався деревом смерті. І справедливо, тому що майже всі частини тиса, за винятком істотної червоної м'якоті плода, є дуже отруйними. Складник таксин сьогодні застосовується у медицині для лікування деяких захворювань нервової системи і пухлин.

СКОПОЛІЯ КАРНІОЛІЙСЬКА - РАНІШЕ Ї ЗАСТОСОВУВАЛИ У НАРОДНІЙ МЕДИЦИНІ

Скополія карніолійська належить до родини пасльонових (*Solanaceae*). До цієї родини належить також багато культурних рослин, які служать як харчові продукти (картопля, помідори, баклажани), прянощі (перець), лікарські рослини (беладонна), а також тютюн. Усі пасльонові містять у собі алкалоїди, такі як атропін, нікотин, гіосциамін або скополамін, які є сильно отруйними. Скополамін отримав свою назву від латинської назви рослини скополія (*Scopolia carniolica*), що поширена у букових лісах Східної Європи. У цього виду можна виділити два основних осередки поширення: верхня Савія від

Країни до Хорватії і Східні Карпати, де скополія досить часто зустрічається у букових лісах. З фольклорної точки зору цікавим є колишнє застосування скополії як чаруючого і любовного напою, подібно до мандрагори, а також як засобу, що викликає аборт.

Цей витривалий вид досягає висоти 60 см, має черешкові, подібні до беладонни, листки. Цвіте у квітні-травні, квіти звисаючі, трубчасто-дзвоникової форми, довжиною до 3 см, ззовні коричнево-блискучі, а всередині матово-оливкові. Плоди, на відміну від картоплі, помідорів чи беладонни, не є ягодою, а, подібно як у тютюну, переліски чи дурману, вони є двогніздою коробочкою. Ця коробочка розтріскується і викидає нерівні насінини величиною до 4 мм.

КНИЖКОВА ПОЛИЦЯ

НАШІ ВИДАННЯ

Карпатський біосферний заповідник за останні роки організував потужну видавничу базу, де організовано видання всеукраїнського екологічного науково-популярного журналу «Зелені Карпати», регіональної екологічної газети «Вісник Карпатського біосферного заповідника», тези та доповіді міжнародних науково-практичних конференцій, плакати, буклети, листівки та іншу друковану продукцію для пропаганди наукових досліджень та діяльності КБЗ для численних відвідувачів цієї науково-дослідної установи міжнародного значення.

ЛІФЛЕТ ПРО МУЗЕЙ ЕКОЛОГІЇ ГІР

Це кольорове, ілюстроване, з 16 світлинами видання розповідає про унікальний науковий, еколого-освітній центр, створений у Карпатському біосферному заповіднику за ініціативи директора, доктора біологічних наук, професора Ф.Д. Гамора.

Музейні експозиції, які займають понад тисячу квадратних метрів на п'яти поверхах сучасної будови в гуцульському стилі, складаються з двох органічно поєднаних розділів «Природні екосистеми Карпат» та «Історія природокористування в межах Українських Карпат». Для висвітлення тематики музею використані різноманітні експозиційні форми і засоби – діарами, макети, муляжі, панно, стенди, панорами, які наповнені натурними експонатами і артефактами. Серед них багаті геологічні, палеонтологічні, зоологічні, археологічні колекції, предмети народного побуту і культури.

Унікальним витвором мистецтва в музеї служать діарами «Полонинське господарство», «Бокораші», «Карстова печера», «Життя первісної людини», «Гуцульське весілля» та ін.

На базі музею працює еколого-освітній центр, який щороку відвідують понад 7 тисяч школярів і дорослих, тут проводяться конференції, семінари та різні екологічні заходи.

У ліфлеті подана вся інформація про роботу музею, як гостям добратися сюди та реквізити установи.

«СЛУЖБОВИЙ ЩОДЕННИК»

Службовий щоденник, який видано цього року в заповіднику, став вимогою часу, щоб на науковій основі вести роботу працівників природоохоронних науково-дослідних відділень КБЗ у виконанні основних завдань: збереження природних комплексів та об'єктів на його території; проведенні наукових досліджень і спостережень; вивчення та розробки наукових основ охорони, збереження і відновлення біогеоценозів Українських Карпат; здійснення фонового моніторингу навколишнього природного середовища в регіоні; збереження генофонду рідкісних рослин і тварин, занесених до Червоної книги України; вивчення змін екосистем під дією антропогенних і природних факторів та ін.

У щоденнику є вказівки щодо його ведення, посадова інструкція інспектора з охорони природно-заповідного фонду, журнали гідрологічних та фенологічних спостережень, видів рослин та диких тварин на території обходу інспектора, які занесені до Червоної книги України та інші відомості, потрібні у роботі.

В кінці року щоденник передається в науковий відділ. Після опрацювання його даних, здається в архів.

Іван Волощук

КИЇВСЬКІ ШКОЛЯРІ
ПРИБИРАТИМУТЬ
ГОРУ ГОВЕРЛУ

Щорічно ми з учнями наших міських шкіл приїжджаємо в Карпати, піднімаємося на Говерлу, мандруємо горами, відвідуємо цікаві місця. У 2006 і в 2007 році на екологічному пункті «Перемичка» зустрічалися із інспектором КБЗ Миколою Білінкевичем. Хочу подякувати йому, за те що прийняв нас у своєму будиночку, дав цінні поради щодо маршруту та поведінки в горах. Робота в заповіднику не легка, але відчувальні і добросовісно ставляться до своїх обов'язків.

Ми дуже любимо Карпати, розуміємо, що красу довкілля треба берегти, тож нас відверто дивує і обурює поведінка горетуристів, які залишають після себе гори сміття, руйнують будиночки-притулки, кемпінги. Ми візьмемо участь в екологічних акціях, зокрема, прибиранні гори Говерли, облаштуванні туристичних маршрутів заповідника, бо хочемо зробити свій внесок у збереження неповторної краси Карпатських гір.

Тамара Дідик,

керівник туристської групи
м. Березань Київської області

Адреса редакції:

вул. Красне Плесо, 77, а/с 8, м. Рахів,
90600 Закарпатська обл.
Контактні тел: (03132) 2-21-93, 2-29-14.
Ел. пошта: cbr@rakhiv.ukrtel.net
http://cbr.nature.org.ua

Засновник і видавець: Карпатський
біосферний заповідник.

Свідоцтво про державну реєстрацію
Зт № 401 від 25. 01. 2006 року.

РЕДКОЛЕГІЯ:

Федір Гамор (шеф-редактор),
Іван Волощук (редактор),
Василь Покин'єчерета,
Юрій Беркела,
Дмитро Сухарюк,
Ярослав Довганч,
Йосип Бундзяк,
Олег Борик (комп'ютерний дизайн
та верстка).

Відповідальність за достовірність фактів
несе автор.

Газета віддрукована у Хустській районній
друкарні.

Замовлення №

Тираж 1000 примірників.